

Ivan Lajić

Republički zavod za društveno
planiranje, Zagreb

Primljeno: 23. 01. 1986.

MIGRACIJE I DEPOPULACIJA DALMATINSKIH OTOKA KRATAK DEMOGRAFSKI PRIKAZ

SAŽETAK

Polazeći od činjenice da je jedan od bitnih uzroka suvremene depopulacije naših otočnih prostora, — migracija, rad ima za cilj da ukaže, odnosno podsjeti, na proces migracije koji je, uz ostale faktore, snažno utjecao na demografski egzodus tih krajeva.

U spomenutom kontekstu rad, koncepcijski i suštinski, čini pokušaj kvantificiranja udjela migracija (posebno unutarnjih) u ukupnom kretanju stanovništva dalmatinskih otoka i otočnih skupina u vremenskom rasponu od 1961—1981. godine.

U suvremenoj demografskoj analizi integralni prostor dalmatinskih otoka sa svom svojom demografskom složenosti nije se našao u istraživačkoj domeni demografa niti srodnih disciplina. Istraživačka pažnja koncentrirana je na pojedine otoke ili skupine otoka, dok je dalmatinski otočni prostor, gdje su demografski procesi i njihove posljedice u posljednja tri desetljeća burniji nego u bilo kojem dijelu SR Hrvatske, obrađen tek fragmentarno i bez ozbiljne namjere da se ukaže na bitne smjerove tih procesa, a pogotovu na mogućnosti i pravce budućeg razvoja i revitalizacije.

Razloge znanstveno-istraživačkog zanemarivanja populacijskih procesa na ovim prostorima možemo tražiti u geografskoj, ali i administrativno-političkoj disperznosti područja, jer je za obradu potreban sveobuhvatan skup demografa i stručnjaka komplementarnih struka. Jedan od bitnih limitirajućih analitičkih faktora jest statistička građa koja je sistematizirana samo za dalmatinske otoke-općine (Brač, Hvar, Vis, Korčula i Lastovo), dok se za pripadajuće otoke priobalnih općina, kod kojih su i naglašeniji populacijski problemi (Zadar, Biograd, Šibenik, Trogir i Dubrovnik) elementi vitalne statistike mogu dobiti tek selektiranjem podataka po naseljima ili mjesnim zajednicama.

Pod »dalmatinskim otočnim prostorom«¹ u demografskom smislu podrazumijevaju se svi naseljeni otoci; od najsjevernije Silbe do najjužnijeg Koločepa. Ovom definicijom postavlja se metodološki problem vezan za administrativno-geografsku pripadnost otoka Paga, koji je većim dijelom južniji od nekih otoka zadarskog područja i donedavno orijentiraniji gradu Zadru, međutim u suvremenoj administrativnoj podjeli nalazi se u sastavu Zajednice općina Rijeke.

¹ Istovjetna granica dalmatinskog otočja dana je i u radu Milenka Pešića: »Fizičkogeografske karakteristike dalmatinskih otoka«, EIS, Split 1969. i radu grupe autora: »Mogućnosti i pravci razvoja Jadranskih otoka«, EF Zagreb, 1983.

Naseljenost dalmatinskih otoka promatra se s današnjeg aspekta stalne naseljenosti, bez obzira na to jesu li ti otoci još u bližoj prošlosti bili naseljeni žiteljima tijekom cijele godine.²

Uvid u višestoljetni ritam kretanja ukupnog broja stanovnika ovog područja pokazuje svojevrsno postojanje demografskih ciklusa, tj. sekularnog pada i rasta broja stanovnika. Stoga i današnju depopulaciju na većini otoka sa sigurnošću možemo prihvatiti kao privremenu, tj. kao periodično smanjenje ukupnog broja stanovnika, da bi se već u bližoj budućnosti, kao posljedica ublažavanja potisnih faktora migracija³, preobražavanjem seoskih naselja nižega stupnja u viši stupanj centraliteta,⁴ otežavanjem života u mezoregionalnim centrima priobalja, razvitkom privrede, osobito turizma te svim nuzgrednim pojavama koje ulaze u sadržaj litorizacije, najprije ublažile depopulacijske tendencije, nakon čega je realno očekivati demografsku stabilizaciju.⁵

Pod pojmom »suvremena depopulacija«⁶ podrazumjeva se smanjenje broja stanovnika u posljednja dva međupopisna razdoblja, bez obzira na intenzitet depopulacijske pojave.

Otočne emigracije odudaraju po svojim posebnostima od užih definicija migracija. Migracije koje direktno utječu na depopulaciju jesu definitivne migracije, dok su nebitne one dnevne, tjedne ili sezonske. Problem nastaje pri definiranju granice (distance) premještaja od mjesta porijekla migranta doredišta migriranja.

U otočnoj emigraciji migracijski je tok ponekad izuzetno kratak,⁷ čak unutar istoga (dvojnog, obalnootočno) naselja, ali definitivniji nego što je slučaj s ostalim tipovima unutrašnjih, pa čak i inozemnih migracija. Bez obzira na postavke nekih socijalnih geografa da more veže, a ne razdvaja, u ovom se slučaju takva tvrdnja može prihvatiti samo u fizičkom smislu, dok u migracijama stanovništva jadranskih, a napose dalmatinskih otoka, more predstavlja izrazitu barijeru. Razlog ovakvu ponašanje ne leži u prometnoj komponenti — u povezanosti otoka s priobaljem, već u prevladavanju privlačnih nad potisnim faktorima⁸ migriranja, gdje ovaj komunikacijski vid predstavlja tek jedan od brojnih povoda za donošenje odluke potencijalnog migranta o migriranju.

Razlozi vremenskog smještaja »suvremenih migracija«⁹ u razdoblja triju posljednjih popisa (1961, 1971, 1981) statističke su i funkcionalne prirode. Vitalna statistika za sve otoke i otočna naselja postoji tek od sredine međupopisnog razdoblja 1961—1971, a za prethodna razdoblja vitalne podatke o stanovništvu moguće je dobiti uvidom u matične knjige pojedinih naselja ili mjesnih zajednica.

Suvremene otočke migracije posebno su zanimljive i zbog toga što se zbivaju u vrijeme afirmacije atraktivnih privrednih grana, među kojima se ističe turizam.

² Primjer kornatskih otoka Smokvice i Žute pokazuje da su oni još 1931. bili naseljeni i imali 38, odnosno 98 stanovnika. Sveti Andrija 1961. broji 48 stanovnika, da bi popisom stanovništva 1981. bio evidentiran samo jedan. Izvor: M. Korenčić: Naselja i stanovništvo SRH 1857—1971, JA, Zagreb, 1979.

³ Alica Wertheimer-Baletić: Demografija, Informator, Zagreb, 1982. str. 206.

⁴ Adolf Malić: Urbanizacija sela u SR Hrvatskoj, dio studije: Dugoročne promjene u ekonomsko-socijalnoj strukturi i zaposlenosti, knjiga II, IDIS, Zagreb, 1983.

⁵ Pozitivne promjene kretanja stanovništva izražene porastom ili smanjenjem pada stanovništva vidljive su na svim premoštenim otocima, a donekle i na Braču.

⁶ »Depopulacija« — smanjenje broja stanovnika. Kada depopulacija prouzrokuje opadanje nataliteta, onda često koristimo izraz »denatalitet«. Višejezični demografski rečnik, Beograd, 1971.

⁷ Primjer dvojnoga otočnoobalnog naselja jest Krapanj — Brodarica, gdje prijelaz (emigracija) stanovnika Krapnja na obalni dio naselja, u Brodaricu, najčešće predstavlja i definitivno napuštanje matičnog otoka.

⁸ Bez obzira na potrebu redefiniranja »push-pull« modela migracija, ova teorija ima veću primjenjivost na primjeru otočke emigracije, prvenstveno zbog manjeg i jasnije definiranog broja faktora nego na ostalim migracijskim tipovima.

Drugi razlog tretiranja i lociranja suvremenih migracija u ovo razdoblje obrazlaže se iniciranjem suvremenog vala evropskih i prekomorskih migracija koje nisu mimoišle ni jadranski otočni prostor.

Intenzitet, obujam emigracije (koji u pravilu korelira s intenzitetom depopulacije), izražen brojem migranata (emigracijski kontingent) u pojedinim međupopisnim razdobljima bio je različit; čak ga u apsolutnom iznosu na pojedinim prostorima ne smatramo bitnim u formiranju migracijskog salda. Međutim, njegovo je značenje za neke, osobito manje otoke, presudno jer je u vrlo kratkom vremenu gotovo ispraznio stanovništvo pojedinih otoka, koji po raznovrsnim karakteristikama (ekonomskim, političkim, strateškim itd.) zauzimaju važno mjesto u razvitku širih društveno-političkih zajednica.

I Kretanje ukupnog broja stanovnika dalmatinskih otoka i pojedinih otočnih skupina u poslijeratnom razdoblju

U poslijeratnom razdoblju sve jadranske otočne skupine doživljavaju apsolutno smanjenje broja stanovnika. U makroregionalnoj podjeli jadranskoga otočnog prostora dalmatinski otoci (pripadajući otoci Zajednice općina Splita) bilježe osjetniju depopulaciju u odnosu na ostale jadranske otoke. U proteklih 28 popisnih godina (1953—1981)⁹ broj se žitelja na ovim otocima smanjio za 27.643 stanovnika (1953. — 104 269; 1981. — 76 706 stanovnika), što predstavlja relativno smanjenje od 26,5% ili oko 1,0% na godinu (tablica 1).

Tablica 1.

Kretanje ukupnog broja stanovnika jadranskih otočnih skupina 1961—1981.

Otočna skupina	Godine popisa			Indeks promjena		
	1961.	1971.	1981.	1971. 1961.	1981. 1971.	1981. 1961.
Otoci-općine*	52 776	48 889	47 434	92,6	97,0	89,9
Otoci u sastavu općina:						
Biograd	4 210	4 138	3 588	98,3	86,7	85,2
Zadar	20 372	18 882	12 176	92,7	64,5	59,8
Šibenik	10 689	9 632	7 889	90,1	81,9	73,8
Trogir	2 631	2 100	1 470	76,7	70,1	53,7
Dubrovnik	3 460	2 927	2 228	84,6	76,1	64,4
Dalm. otoci	96 873	88 666	76 706	91,5	86,4	79,0
Otoci ZO Rijeke	42 919	39 036	39 648	91,2	101,6	92,3
Jadranski otoci —						
UKUPNO	139 792	127 702	116 346	91,3	91,1	83,2

* Izvor: Popis stanovništva 1961, knjiga X, SZS, Beograd, 1965.
Popis stanovništva i stanova 1971, knjiga VIII, SZS, Beograd, 1973.
Popis stanovništva, domaćinstva i stanova, 1981, SZS, Zagreb, 1981.

Sve do početka sedamdesetih godina depopulacijske tendencije na oba makrootočna niza tekla su sličnom dinamikom i približnih strukturnih karakteristika kojima je glavno obilježje migracija najmlađih dobnih skupina porijeklom iz agrarnog sektora.

⁹ Za bazu promatranja uzeta 1953, jer su podaci ovog popisa znatno kvalitetniji, nego oni iz 1948.

Oni se najčešće zapošljavaju u novootvorenim industrijskim postrojenjima u priobalnim regionalnim centrima. Tih godina stanovništvo kvarnerskih otoka gubi prethodne migratorne karakteristike (razvija se otočna infrastruktura, iscrpljuje potencijalni emigracijski kontingent) i svoju perspektivu veže uz svestrani razvoj autohtone otočne sredine. Međutim, dalmatinski otoci, koje karakterizira brojnost, mala površina, tradicionalna monokulturna poljoprivredna proizvodnja, udaljenost od kopna i priobalnih centara, slabije razvijena infrastruktura itd. i nadalje bivaju emigracijski prostori, a sve to uzrokuje kontinuiranu depopulaciju.

U ovom razdoblju najdrastičniju depopulaciju doživljava zadarsko, šibensko i dubrovačko otočje. Stanovništvo se zadarskih otoka u vrlo kratkom vremenu prepolovljuje, dok demografska struktura dubrovačkoga i šibenskog arhipelaga nagovješćuje istu situaciju sredinom devedesetih godina. Nešto blaža depopulacija zabilježena je na otocima u sastavu općine Biograd (Pašman i Vrgada), a izrazitija na Malome i Velom Drveniku (trogirski otoci), što ukazuje da udaljenost otoka od kopna nije bitan demostimulirajući emigracijski faktor. Veći dalmatinski otoci, administrativno-politički organizirani kao općine, imaju u novije vrijeme manju depopulaciju. Iznimku čine pučinsko-granični otoci općine Vis i Lastovo, kojih otežani i specifični granični položaj limitira razvoj najproduktivnije otočne privredne grane — turizma.¹⁰

Uspoređujući dvije međupopisne dekade evidentan je intenzivniji depopulacijski proces u razdoblju 1971—1981, što ukazuje da je osim visoke stope emigracije nastupio i denatalitet, koji potencira depopulaciju i ujedno onemogućuje formiranje revitalizirajućeg modela na bazi autohtonog stanovništva.

Da bi se izrazio selidbeni saldo (migracijski saldo, obujam migracija, saldo migracija) nužno je izračunati vitalne karakteristike populacije između dvaju popisa stanovništva (natalitet, mortalitet i prirodni priraštaj), kako bi se na temelju ukupnog broja stanovnika ustanovljenog popisom i pribrajanjem prirodnog priraštaja (u slučaju depopulacijskih područja češće prirodnog pada) dobio selidbeni saldo.

Natalitet na dalmatinskim otocima kontinuirano opada (tablica 2), osobito na onima gdje je vidljivija prijašnja erozija dobne piramide. Kao i kod ukupnog

Tablica 2.

Prirodni priraštaj (pad) stanovnika dalmatinskih otoka

Otočna skupina	Broj rođenih		Broj umrlih		Prirodni priraštaj		
	1961— 1970.	1971— 1980.	1961— 1970.	1971— 1980.	1961— 1970.	1971— 1980.	1961— 1980.
Otoci-općine	6 557	6 507	6 011	6 264	546	—243	789
ZO Splita							
Otoci u sastavu općina:							
Dubrovnik	332	229	653	626	—323	—397	—720
Trogir	301	209	235	311	26	—102	—76
Split	241	154	292	202	—51	—48	—99
Šibenik	999	709	1 083	1 207	—84	—498	—582
Biograd	628	355	449	440	179	—85	94
Zadar	2 227	1 428	2 071	2 188	156	—760	—604
Dalmatinski otoci —							
UKUPNO	11 285	9 591	10 796	11 238	489	—1 647	—1 158

¹⁰ Iz vojnih razloga pristup na Vis i Lastovo dopušten je samo jugoslavenskim turistima.

kretanja stanovništva, tako se i ovdje očituje suprotno ponašanje na velikim srednjodalmatinskim otocima-općinama, kod kojih je broj živorođenih u posljednjem međupopisnom razdoblju nadmašio ukupan zbroj rođenih iz 1961—1971, što je rezultiralo (osim na Visu i Lastovu) povećanjem ukupnog broja stanovnika.

Ukupan broj rođenih u prvom promatranom periodu (1961—1971) na cjelokupnom dalmatinskom otočnom prostoru iznosio je 11 285 živorođenih, tako da je prosječna stopa nataliteta iznosila 12,8‰. U slijedećem međupopisnom razdoblju ova je stopa pala na 11,6‰, a ukupni broj živorođenih na 9 591. Prosječna godišnja stopa nataliteta za sveukupno dvadesetgodišnje razdoblje iznosi 12,0‰ (tablica 3); najviša je na području otoka-općina Zajednice općina Splita, a najmanja na šibenskom i dubrovačkom otočju i na Šotli (općina Split).

Tablica 3.

Stope prirodnog priraštaja (pada) u razdoblju 1961—1980.

Otočna skupina	Stope pada (rasta)		1961—1980. Prirodnog priraštaja
	Nataliteta	Mortaliteta	
Otoci općine	13,0	12,3	0,7
ZO Splita			
Otoci u sastavu općina:			
Dubrovnik	9,9	22,5	—12,6
Trogir	11,2	12,0	— 0,8
Split	9,4	11,8	— 2,4
Šibenik	9,2	12,3	— 3,1
Biograd	12,7	11,4	1,3
Zadar	11,2	13,1	— 1,9
Dalmatinski otoci —			
UKUPNO	12,0	12,7	— 0,7

Izvor: Prirodno kretanje stanovništva 1961—1980, RZS (za otoke-općine). Za ostale: podaci matičnih ureda iz knjiga umrlih, rođenih i državljanstva.

Dobna struktura na otocima vrlo je nepovoljna; prevladavaju starije dobnе kohorte, a zbog dugogodišnjeg procesa i negativnih implikacija starenja ne dolazi do kvantitativnih i kvalitativnih zamjena umrlih novim generacijama. Prevladavanje broja umrlih, uz visoku stopu emigracije na većem dijelu jadranskog otočja, uzrokovalo je stvaranje regija depopulacije i izumiranja stanovništva. U dvadesetogodišnjem razdoblju prosječni godišnji zbroj umrlih nije se bitno mijenjao, što je i razumljivo jer su dobne grupe visokog mortaliteta migratorno pasivne (starije stanovništvo), međutim, relativni pokazatelji mortaliteta koji se odnose na permanentno smanjujuće stanovništvo ipak rastu. Ukupan broj umrlih u navedenom razdoblju iznosio je 22 034, što je za 1 158 žitelja više nego što se istovremeno rodilo. U drugoj popisnoj dekadi došlo je do porasta broja umrlih za 4‰ u odnosu na prethodno desetljeće. Relativni i apsolutni porast mortaliteta uzrokovan je izrazito lošom dobnom strukturom u kojoj se vrlo brzo širi obujam stanovništva postfertilne dobi.

Bitne promjene u prirodnom kretanju stanovništva zbivale su se sredinom šezdesetih godina, kada još iz vremena prevladavanja novorođenih nad umrlima dolazi do vitalne inverzije uz povećanje umiranja u odnosu na dinamiku rođenja. Povećan mortalitet u tretiranom dvadesetogodišnjem razdoblju uvjetovao je pojavu denataliteta u apsolutnom iznosu od —1 158, ili prosječni godišnji prirodni pad od —0,7‰.

Najviši prosječni godišnji prirodni pad imali su dubrovački (—12,6‰), šibenski (—3,1‰), splitski (—2,4‰) i zadarski (—1,9‰) otoci. Otoci Zajednice općine Splita istovremeno su imali prirodni priraštaj od 0,7‰, a znatno veći otoci biogradske općine (1,9‰). Relativno najblaža depopulacija i prirodni priraštaj (a ne denatalitet) na biogradskim otocima ne može se protumačiti samo blizinom i relativno dobrom povezanošću s kopnom (jer Ugljan, npr., ima bolju povezanost i bliže je Zadru, a ipak ima veći pad broja stanovnika), već uzroke ostanka stanovništva primjerice na Pašmanu i Vrgadi treba tražiti u socijalno-profesionalnoj strukturi žitelja, gdje iznadprosječno prevladava agrarno stanovništvo, koje svoje proizvode plasira na bliskom i vrlo razvijenom turističkom zadarskom i biogradskom tržištu.

Na biološku reprodukciju stanovništva ovoga makrootočnog skupa u poslijeratnom razdoblju utjecali su raznovrsni faktori nejednakog intenziteta i trajanja, međutim, na smanjenje prirodnog priraštaja u cijelom razdoblju bitno su utjecali:

- sekularni pad nataliteta (fertiliteta),
- promjene privredne strukture u kojoj postupno slabi dominantni utjecaj prirodne proizvodnje poljoprivrednog karaktera,
- smanjenje (sužavanje) fertilnog kontingenta stanovništva pod utjecajem emigracijskih valova.

Primarna namjera ove analize jest kvantificiranje udjela migracija u ukupnom kretanju stanovništva dalmatinskog otočja i pojedinih otočnih skupina. Bez obzira na to što su poznata odredišta emigracijskog strujanja (grad i šire područje Splita, općinski priobalni centri, Zagreb, prekomorsko iseljavanje), gotovo je nemoguće (niti nam je namjera) egzaktno odrediti intenzitet migriranja s pojedinih otoka prema smjeru migracije.

II Utjecaj suvremenih migracija na depopulaciju dalmatinskih otoka

U migratorskom pravcu, određenom distancom migriranja osnovnog smjera otok—priobalno (gradsko) središte, nije presudna fizička (geografska) udaljenost dvaju mjesta (emigracijskog i imigracijskog), koja bi odredila intenzitet i obujam migriranja. Presudna je funkcionalna udaljenost, koja je uzrok migriranja, i koju definira Tapinos kao »definitivni premještaj iz jednog mjesta u drugo, koji je funkcija svih onih faktora koji čine da ta dva mjesta nisu slična. To iznova postavlja pitanje od čega zavisi ekonomska ili socijalna udaljenost.«¹¹

Migracijski saldo dalmatinskih otoka ukazuje da je različitost mjesta odlaska (otoka) i mjesta dolaska bila najizraženija u posljednjoj međupopisnoj dekadi, kada je zabilježen i najveći relativni i apsolutni broj emigranata, bez obzira na to što je istovremeno stvoren znatan broj ključnih pretpostavki koji bi na ovim otocima mogli destimulirati daljnja demografska pražnjenja. Međutim, društveno-ekonomski procesi na priobalju bili su dinamičniji i atraktivniji nego na otocima, te su prolongirali migratorna strujanja do kritičnih pragova reprodukcije stanovništva.

Da su migracije izostale (zatvoreni tip populacije), pod utjecajem prirodnog priraštaja (ili pada stanovništva) dalmatinski su otoci trebali u 1971. brojiti 97 362 stanovnika, međutim njihov je broj bio manji: 88 666. Razlika čini negativni migracijski saldo, što znači da je 8 656 stanovnika napustilo otoke više

¹¹ Georges Tapinos: Mikroekonomske odrednice i makroekonomske učinci vanjskih migracija, CIM, Zagreb, 1978, str. 7.

nego što je bilo imigracijskog stanovništva. Opća stopa neto migracija u tom je razdoblju iznosila 9,4%.¹²

U desetljeću 1971—1980, koje obilježuje pojačana otočna emigracija, negativni selidbeni saldo iznosio je 10 419 stanovnika, tako da je umjesto evidentiranih 76 706 otočana, u uvjetima zatvorene populacije njihov broj trebao dostići 87 019. Istovremeno stopa migracije raste na 12,6%. Zbrajajući migracijska salda obaju razdoblja (tablica 4) dalmatinske otoke napustilo je 19 065 stanovnika više nego se uselilo, što daje prosječnu stopu od 1,1% na godinu. Izuzimajući isključivo direktne gubitke stanovništva za dvadesetogodišnje razdoblje, godine 1981. dalmatinski bi otoci imali 95 715 (grafikon 1), a ne 76 706 stanovnika. Uspoređujući direktne utjecaje na depopulacijske procese emigracija je utjecala sa 94%, međutim, ovako visok udio postupno će se smanjivati, jer će pod utjecajem migracija i smanjivanjem reproduktivnih potencijala populacije sve više dolaziti do izražaja prirodni pad na ukupno smanjenje stanovništva.

Na dalmatinskim otocima-općinama, na kojima živi preko polovine stanovništva ovog prostora, emigracijski su procesi dominantni u prvome promatranom razdoblju, što se može objasniti relativnim privrednim zaostajanjem velikih dalmatinskih srednjodalmatinskih otoka pedesetih i šezdesetih godina, uz dinamičniji rast obalnih centara, osobito Splita. Međutim, posljednjih petnaest godina kao rezultat disperzije izgradnje privrednih objekata i infrastrukture (Korčula i Brač) namjera da se rastereti privreda Splita, uz svestrani razvoj turizma na svim otočnim lokalitetima, emigracijski procesi na tim otocima jenjaju, a životni se uvjeti kopna i velikih otoka postupno izjednačavaju. Osim toga, prijašnji emigracijski valovi velikim su dijelom već zahvatili potencijalne migrante (selektivnost migracije po dobi), tako da se u suvremenim uvjetima ne osjeća velika emigracijska nabijenost.

Slična se emigracijska dinamika zbivala i na otocima u sklopu trogirске općine, gdje je velikim dijelom došlo do pražnjenja fertile populacije (Mali i Veli Drvenik) i nemogućnosti jednostavne reprodukcije stanovništva. Međutim, posljednji popisni podaci i migracijski saldo ukazuje da su emigracijski procesi na ovim otocima smireni. Ovaj privid prouzročilo je kretanje stanovništva na širenje urbane zone grada Trogira na premošteni otok Čitovo, dok se ne tako

Tablica 4.

Saldo migracija dalmatinskih otočnih skupina u razdoblju 1961—1980.

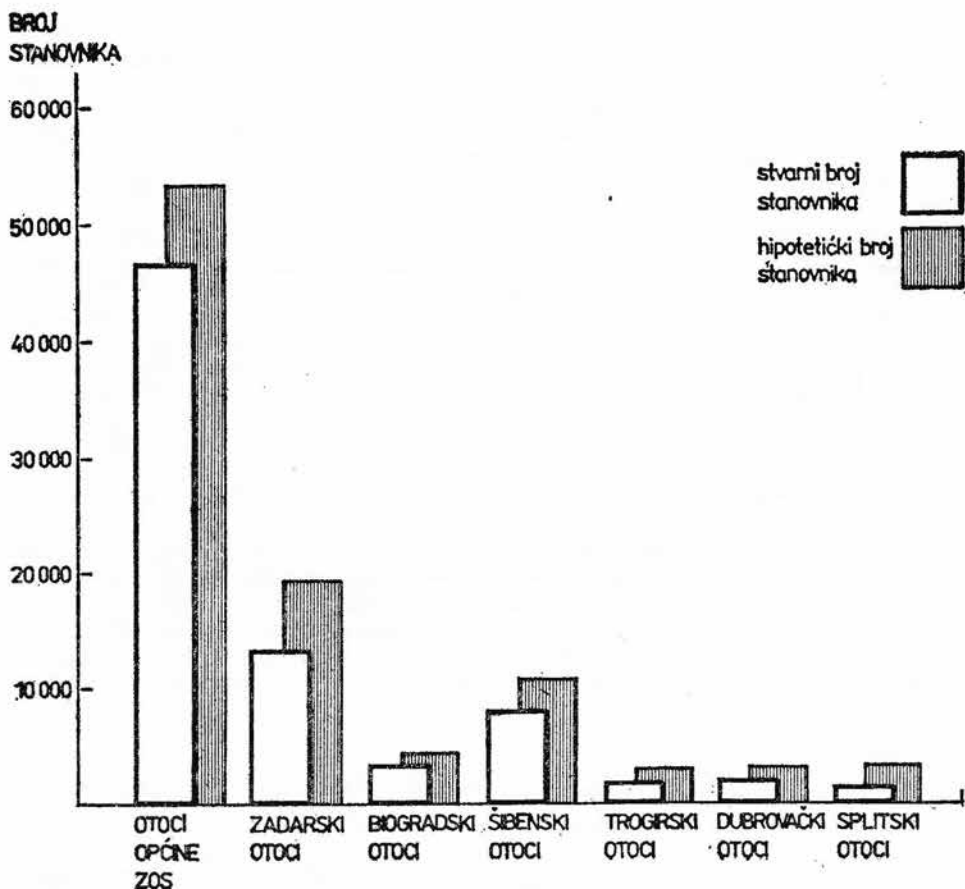
Otočne skupine	Migracijski saldo		
	1961—1970.	1971—1980.	1961—1980.
Otoci-općine	— 4 433	— 1 698	— 6 131
Ootoci u sastav uopćina:			
Zadar	— 1 646	— 6 102	— 7 748
Biograd	— 251	— 465	— 716
Šibenik	— 973	— 1 245	— 2 218
Trogir	— 557	— 77	— 634
Split	— 586	— 580	— 1 166
Dubrovnik	— 210	— 302	— 512
Dalmatinski otoci —			
UKUPNO	— 8 656	— 10 419	— 19 065

¹² A. Wertheimer-Baletić: Demografija, Informator, Zagreb, 1982, str. 192.

udaljeni Mali i Veliki Drvenik nalaze u fazi izrazite depopulacije, odnosno na pragu izumiranja.

Grafikon 1.

STVARNO I HIPOTETIČKO¹⁵ STANOVNIŠTVO DALMATINSKIH OTOČNIH SKUPINA

U razdoblju 1971—1980. osnovni emigracijski kontingent otočnog stanovništva potječe iz vrlo brojnog i razvedenog zadarskog arhipelaga. Osnovna karakteristika ovih otoka jest njihova udaljenost od značajnijih obalnih centara (izuzevši Ugljana i premoštenog Vira), mala aglomeracija stanovništva i slabe vitalne karakteristike, te nedovoljna privredna i prometna povezanost. U posljednjih petnaest godina svaki drugi stanovnik ovog prostora napustio je otok svoga porijekla, tako da su danas zadarski otoci eklatantan primjer otočne demografske problematike i nemogućnosti autohtone revitalizacije i nužno u potrazi za pravim modelom budućeg razvoja u uvjetima deficitarnosti radne snage.

¹⁵ Hipotetički broj stanovnika otočnih skupina 1981. jest pretpostavljeni broj stanovnika, koje bi imale da su izostale migracije u razdoblju 1961—1980.

Izuzevši otok Murter, slični procesi, iako slabijeg intenziteta, zbivaju se i na manje naseljenim šibenskim otocima. Prirodno kretanje stanovništva dubrovačkih otoka već u razdobljima prvih poratnih popisa ukazivalo je na denatalitet pojave dubljih razmjera, koje su nastale velikim dijelom kao direktna posljedica ranih definitivnih emigracija.

Matematički egzaktno izraziti utjecaj emigracijskih ciklusa na depopulacijske procese vrlo je teško, osobito u interakciji s prirodnim kretanjem stanovništva. Međutim, na svim dalmatinskim otočnim skupinama, u analiziranom razdoblju bio je prisutan negativan migracijski saldo, bez obzira na to je li istovremeno prirodno kretanje stanovništva bilo pozitivno. To se posebno odnosi na otočne općine, koje zbrojno još nije zahvatio denatalitet, iako su sve vrijeme bili prisutni emigracijski tokovi.

Izuzetak od dalmatinskog otočja čine dubrovački otoci, gdje je prirodni pad stanovništva bio veći nego broj emigranata.

Prosječna godišnja stopa neto migracija za proteklih dvadeset međupopisnih godina bila je najviša na jedinom splitskom otoku — Šolti, i iznosila je 3,9% na godinu. Iza Šolte, najvišu stopu emigracija imali su zadarski otoci, čemu je osobito pridonijelo veliko iseljavanje u zadnjem međupopisnom razdoblju, tako da je i stopa dostigla prosjek od 2,0%. Nešto manja stopa evidentirana je na trogirskim otocima (1,65%), dok je identična bila na otocima šibenskoga i dubrovačkog arhipelaga (1,2%). Već navedeni selidbeni presedan predstavljaju Pašman i Vrgada (jedini naseljeni otoci na području općine Biograd) s prosječnom godišnjom stopom neto migracije od 0,85%. Otoci-općine istovremeno su imali najnižu stopu od 0,6%. Međutim, unutar otoka-općina krije se velika polarizacija jer se na jednoj strani nalaze otoci najoštrije depopulacije (Vis i Lastovo), ali i jedini otok s izrazitom imigracijom (Korčula).

*

Faktori koji utječu na smanjenje broja stanovništva vrlo su brojni, a ovisno o otocima i otočnim skupinama, i različiti. Uglavnom ne djeluju autonomno nego se uzajamno prožimlju uz prevladavanje demografskih ili ekonomskih činitelja. Djelovanje političkih momenata izrazito je samo u prvome poratnom razdoblju, kada je došlo do pripajanja pojedinih otoka matici zemlji, što je izazvalo djelomično iseljavanje stanovništva talijanske nacionalnosti. Ostali faktori nisu od presudne važnosti, ali u zajednici s ostalim činiteljima ipak su s određenim intenzitetom izvršili depopulacijsko djelovanje (prvenstveno sociopsihološki faktori). Komponente koje su utjecale na promjene ukupnog broja stanovništva jadranskih otoka jesu iseljavanje i donekle prirodni pad stanovništva. Pozitivne komponente kretanja stanovništva izostale su, ili su bile vrlo slabe, što ukazuje da na otočnim prostorima nema dovoljno elemenata za autonomnu revitalizaciju. Neki su demografski faktori neminovni i nisu specifikum samo naših otoka. Između ostalog, prirodni je pad stanovništva uvjetovan sekularnim smanjenjem nataliteta, obitelji, kasnijim stupanjem u brak itd. Međutim, smanjenje otočnog fertilnog stanovništva nije primarno uvjetovano biološkom erozijom dobne piramide. Na sužavanje pretfertalnoga i fertilnog stanovništva bitno su utjecale razlike u dinamici privrednog razvoja otoka i kontinentalnog prostora, koje su inicirale mehaničko kretanje stanovništva, a čija je rezultanta drastično smanjenje najvitalnijih dobnih razreda presudnih za biološku reprodukciju i ekonomsku aktivnost. Nedovoljno investiranje u otoke davalo je tek minimalne šanse za zapošljavanje u društvenom sektoru sekundarnih i tercijar-

nih djelatnosti. Kako nisu postojale mogućnosti aktivizacije na otočnom prostoru, ova se radna snaga odseljava u kontinentalna središta. Otoci se prazne, a biodinamika slabi do faze izumiranja. Udaljenosti otoka od kopna i visoka cijena razvoja infrastrukture utjecali su na produbljenje jaza između otočnoga i obalnog života. U ovom trenutku, uz ekonomske faktore potiska stanovništva, sve značajnije djeluju i sociopsihološki faktori (neizvjesnost, osamljenost, tjeskoba i dr.) u formiranju migratorne ličnosti.

MIGRATION AND DEPOPULATION OF DALMATIAN ISLANDS: A SHORT DEMOGRAPHIC ACCOUNT

SUMMARY

The point of departure of this work is migration seen as one of the main causes of the contemporary depopulation of our insular regions. The purpose of the work is to identify, that is to remind of, the process of migration as one of the factors having an impact on the demographic exodus from the regions concerned.

In this context an attempt is made at quantifying, both as a concept and in reality, the share of migration (internal migration in particular) in the overall movement of the population from Dalmatian islands and insular clusters in the 1961—1981 period.